

## S I N A V L A R \*

Yazan : Dr. Hikmet Sami TÜRK

Geçen yaz hemen hemen bütün üniversite ve yüksek okullarımıza yayılan öğrenci hareketleri, ilk anda sınav yönetmeliklerine karşı bir tepki gibi gözüküyordu. Ancak olaylar geliştikçe bunaların aslında daha köklü eğitimsel ve toplumsal bozukluklardan ileri geldiği anlaşılmıştır. Bunlar üzerinde çok konuşuldu, çok yazıldı. Yine de yapılan tek şey, sınav yönetmeliklerinin değiştirilmesi oldu. Resmî Gazete sütunlarında yeni sınav yönetmelikleri birbirini kovaladı. Ankara ve İstanbul Hukuk Fakülteleri de geçen yaz döneminden itibaren öğrenci isteklerini geniş ölçüde karşılayan yeni yönetmelikler uygulamaktadır. Fakültemizde yeni yönetmelik hükümlerine göre yapılan sınavlardan alınan sonuçların eski yıllar sonuçlarıyla karşılaştırmalı bir incelemesini bildirimizin sonuna bırakıyoruz.

### 1. Sınav : Tanım ve amaç

Genel bir tanımla sınav, bir eğitim süreci içerisinde edinilen bilgi ve yetenekleri ölçme işidir. Amaç, ya daha üstteki bir eğitim basamağına geçme ya da toplumsal hayatta belirli görevleri yerine getirme yeterliğinin kazanılıp kazanılmadığını anlamaktır. Bunun yanıbaşında eğitimin ciddîye alınmasını sağlamak gibi bir yararı vardır. Kısacası sınav, eğitimle güdülen amacın gerçekleşip gerçekleşmediğini gösterecektir. Bundan başlıca şu sonuçlar çıkar :

a) Sınav, eğitimle kazandırılması düşünülen bilgi ve yetenekleri ortaya çıkarmaya elverişli olmalıdır. Şüphesiz hekim yetiştiren bir fakülte ile hâkim yetiştiren bir fakültenin sınav şekilleri arasında farklar bulunacaktır. Sınav, üniversite öğretiminin genel amaçları içinde her fakültenin özel amaçlarına uygun bir nitelik taşımalıdır.

b) Sınavla eğitim arasında denklik olmalı, öğrencide eğitim programının kazandırabileceği bilgi ve yeteneklerden daha fazlası

---

\* Fakültemizce düzenlenen Hukuk Eğitimi Seminerinde verilen bildiri.

aranmamalıdır. Öğrenci, ancak kendisine gerçekten öğretilen veya üniversite öğretiminin gerektirdiği derecede kendisinden öğrenmesi açıkça istenilen konulardan sorumlu tutulmalıdır.

c) Sınav, öğrenci yönünden bilgi ve yeteneklerini ispat fırsatıdır. Dolayısıyla sorular her dersin hacmine uygun bir çeşitlilikte olmalı, öğrenciye bazıları arasında tercih imkânı bırakılmalı, yani seçimlik sorulara da yer verilmelidir.

Ayrıca herhangi bir nedenle başarısızlık durumunda aynı sınav belli bir sayıda tekrarlanabilmelidir. Fakat birçok dersi kapsayan kronik başarısızlıklar, ya öğrencinin gerekli çabayı göstermediği ve göstermeyeceği ya da bulunduğu fakültenin konularına aslında yatkın olmadığı anlamına gelir.

d) Sınav, öğrencinin bilgi ve yeteneklerini optimum bir objektivite içerisinde eşit ve âdil ölçülerle değerlendirmelidir. Öğrenci herhangi bir haksızlığa uğradığı duygusunda kalmamalıdır. Bu noktaya ilerde tekrar döneceğiz.

## 2. Hukuk öğretiminin amacı

Biraz önce eğitimin amacı ile sınavın amacı arasındaki uyumluluğa işaret etmiştik. Hukuk öğretimiyle güdülen amaç nedir? Bu sorunun cevabını ilkin üniversite öğretiminin genel amacı içinde arayalım. Üniversiteler Kanununun diliyle üniversitenin öğretim görevi şudur :

*«Öğrencilerini bilim anlayışı kuvvetli, sağlam düşünceli aydınlar ve yüksek öğrenime dayanan mesleklerle türlü bilim ve uzmanlık kolları için iyi hazırlanmış bilgi ve deney sahibi elemanlar, Türk devriminin ülkülerine bağlı ve millî karakter sahibi vatandaşlar olarak yetiştirmek» (m. 3/a).*

Hemen söyleyelim ki, öğrencinin kişiliğinde gerçekleşmesi istenen bu niteliklerden bazılarının herhangi bir sınavla anlaşılması imkânsızdır : *«Türk devriminin ülkülerine bağlı ve millî karakter sahibi vatandaş»* olma gibi. - Bazıları ise, öncesi ve hatta sonrasıyla beraber üniversite öğretiminin toplu sonucunu ifade eder : *«Bilim anlayışı kuvvetli, sağlam düşünceli aydın»* olma gibi. Ancak bizdeki sisteme göre üniversite öğretimi süresince yapılacak ayrı ayrı sınavlarda her dal açısından gerekli bilimsel düşünme yeteneğinin gelişip gelişmediği araştırılabilir. - Geriye *«yüksek öğrenime dayanan mesleklerle türlü bilim ve uzmanlık kolları için iyi hazırlanmış bilgi ve deney sahibi eleman»* olma kalıyor. Bu sonuncu niteliklerde toplumsal hayattaki görevlere meslekî yeterlik

göz önünde tutulmuştur. Ama meslek için «*iyi hazırlanmış bilgi ve deney sahibi eleman*» olma da ayrı ayrı sınavlarla belirlenmektedir. Başka bir deyişle, bu sınavlardaki toplam başarı, mesleğe «*iyi hazırlanmış*» olmayı ifade edecektir. Bununla birlikte sınav yönetmelikleri, «*orta*» dereceli bir toplam başarıyı da Üniversiteler Kanununun aradığı «*iyi hazırlanmış*» olmaya yeter saymaktadır<sup>1</sup>.

Üniversite öğretiminin genel amacı çerçevesinde hukuk öğretiminin amacını şöyle görmekteyiz: Toplumsal konularda hukuk bilimi açısından düşünme yeteneğini kazanmış, hukuk mesleğine «*iyi hazırlanmış*» insan yetiştirmek. Bu amaç, genel bir toplumsal kültür verme ile meslekî öğretim gibi birbirini tamamlaması gereken iki unsur kapsar<sup>2</sup>. Hukukçu, ülkenin özellikle adalet ve yönetim işlerinde çeşitli sıfatlarla yer almaktadır. Genel bir toplumsal kültürden yoksun bir hâkim, avukat veya yöneticinin ülke sorunlarını tam kavrayabilmesi güçtür. Sadece genel kültür ise, plânlı bir eğitim politikası yürütmek zorundaki bir ülkenin bilinen gelişme aşamasında henüz bir lükstür. Yüksek öğretimin mutlaka toplumsal bir göreve hazırlayıcı niteliği olmalıdır.

Şimdi bu amaçların ışığında üniversite ve hukuk fakülteleri sınavlarıyla ilgili bazı sorunlara değinmek istiyoruz.

### 3. Genel sınav - Yıl sonu sınavları

Bizde üniversite öğretiminin sonunda genel bir sınav yoktur. Herhangi bir fakültenin kapsadığı dallardan her birinde ayrı ayrı «*bilgi ve deney sahibi*» olma, sonunda o fakültenin hak kazandırdığı meslek veya meslekler için de tümüyle «*bilgi ve deney sahibi*» olma demektir. Bir benzetmeyle sınav sistemimiz, «*taksitle ödeme*» veya «*kısım kısım icra*» ilkesine dayanır<sup>3</sup>.

Sınavların «*kısım kısım icra*» edilmesi yüzünden öğrencinin fakülte programındaki çeşitli bilim dalları arasında tam bir bağlantı kuramayacağı hatıra gelebilir. Bu sakıncayı giderme çaresini fa-

<sup>1</sup> Bk. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 35, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 34.

<sup>2</sup> Hukuk öğretiminin bu iki unsuru kapsayan amacı 1954 Fransız reformunun resmî gerekçesinde de belirtilmiştir. Buna göre hukuk öğretiminin amacı, «*une culture générale de caractère social*» ve «*une formation orientée vers les professions futures*» vermektir. Bk. **Bernhard Aubin**, *Der juristische Hochschulunterricht in Frankreich und seine Reform*, Tübingen 1958, s. 94.

<sup>3</sup> Fransa için krş. **B. Aubin**, age, s. 87 vd.

külte sonundaki genel bir sınavda bulan ülkeler vardır<sup>4</sup>. Bizim için bu görüşe dayanan bir sınav sisteminin haklı ve doğru olacağını sanmıyoruz. Her şeyden önce öğretim sistemimiz, bu bağlantının kurulmasını zamanla kendiliğinden ortaya çıkacak bir olgunlaşmaya bırakmıştır. Böyle bir olgunlaşmanın genel bir sınavla saptanabileceği düşünülse bile, bu işi yine ayrı bilim dallarının öğreticileri yapacağı için, eğitim sürecinin sonuna ertelenmiş yanyana kısmî icralardan öteye gidilemeyecektir. Genel sınavın özelliği dolayısıyla bir kısımdaki başarısızlık diğer kısımları da etkileyeceğinden öğrenciyi burada bekleyen tehlike küçümsenemez. Oysa ayrı ayrı dallardan yıl sonu sınavları sistemi tehlikeyi yöreleştirmektedir<sup>5</sup>.

Gerçi «*kısım kısım icra*»nın yıl sonu sınavlarına dağılmasıyla zaman boyunca öğrenilenlerden bazıları unutulacaktır. Ama insan belleği teslim aldığı hiç eksiltmeden saklayan bir depo değildir ki... Eğitim süreci sonundaki genel sınav sistemi belleğe aşırı bir yüklenmedir.

Kaldı ki genel sınav sisteminin açık tehlikelerine rağmen, insan yaradılışındaki uzak tehlikeleri küçük görme eğilimi, öğrenciyi zamanında sınava hazırlanmaktan alıkoyabilir. Bunun sonucu ise, devam mecburiyetini doldurmuş, fakat hâlâ diplomasını alamamış yığınların fakültenin çıkış kapısında tıkanıp kalması olur.

Yıl sonu sınavları sistemi, öğrencinin yetişmesini sürekli bir şekilde denetlemek imkânını verir<sup>6</sup>. Öğrenci de kendini buna göre hazırlar. Başarısının belli aralarla ölçülmesi, ona kendi yeteneklerine uygun bir öğrenim dalı seçip seçmediğini de gösterir; ömrünün çok değerli yıllarından ve öğrenme gücünden başka alanlarda yararlanma gereğini vaktinde haber verir.

Bu nedenlerle yıl sonu sınavları sistemini esas itibariyle doğru buluyoruz. Yalnız fakülte programındaki bazı ana derslerin bütünlüğü bakımından bir genel sınav düşünülebilir. Şu şartla ki önce bu amaçla ek ders saatleri konulsun. Meselâ İstanbul Hukuk Fakültesinin A, B ve C gruplarında çeşitli bölümleri okutulan medenî hukuk, D grubunda pratik çalışmalarla tekrarlanmakta ve öylece sınav konusu yapılmaktadır<sup>7</sup>. Bu anlamda bir genel sınav dışın-

<sup>4</sup> Almanya için bk. Die Ausbildung der deutschen Juristen, Tübingen 1960, s. 101 vdd, ayrıca s. 161, 174 vdd, 208, 263 vd, 277 vdd, 320 vdd. (Veröffentlichungen des Arbeitskreises für Fragen der Juristenausbildung e. V. Nr. 2).

<sup>5</sup> Krş. B. Aubin, age, s. 88.

<sup>6</sup> Krş. B. Aubin, age, s. 88, ayrıca Die Ausbildung der deutschen Juristen, s. 263.

<sup>7</sup> Bk. İÜHF Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 18'e ekli ders cetveli.

da yıl sonu sınavları sisteminden ayrılmak için yeterli bir neden göremiyoruz.

#### 4. Sınav dönemleri

Bizde klâsik sınav dönemleri, ders yılını izleyen yaz ve güz dönemleridir. Ayrıca toplam öğretim saatleri az derslerle seçimli dersler kış sımestresinde okutulmak kaydıyla, bunlara ait sınavların hemen bu sımestre sonunda yapılmasını öğrenci ve öğreticiler için bir kolaylık düşünmekteyiz. Fakat kış dönemiyle bütün derslerden sınava girme hakkının —üst sınıfa devam hakkına bağlanmadıkça— öğrenciye fazla bir yarar sağlayabileceği şüphelidir. Böyle bir hakkın tanınması ise, derslerin hepsi veya çoğu iki sımestrede okutulan ve pedagojik nedenlerle böyle okutulması gereken bir fakültede, öğrenciyi bu derslere sonundan başlamak gibi garip bir duruma sokar<sup>8</sup>. Dolayısıyla bütün dersleri kapsayacak bir kış sınav dönemi, daha çok, öğretim üyelerini bilimsel çalışmalarında ve ders hazırlıklarında aksatıcı gereksiz bir yük olacaktır<sup>9</sup>.

Kanaatimizce bu konuda en yerinde usul, Fakültemizin yeni sınav yönetmeliğiyle kabul edilen Aralık hakkıdır. Güz döneminde tek derse kalmış öğrenci artık bu yüzden bütün bir yıl beklemekten kurtulacak, aynı zamanda kış sımestresinde kısa bir gecikmeyle üst sınıfa devam edebilecektir.

Yalnız yeni yönetmelik bu konuda bir katılık ve adaletsizliği de beraberinde getirmiştir: Aralık hakkı, «*imtihana hak kazandıği tarihten itibaren birbirini izleyen iki yıl içinde üst sınıfa geçemeyip bir dersten kalan*» öğrencilerden esirgenmiştir. Oysa böyle bir hakka en çok ihtiyacı olanlar, bu durumdaki öğrencilerdir. Kaldı ki aynı hak, «*Fakülteye kayıtları tarihinden itibaren üçüncü yıl sonunda bir dersten kalan*» I. sınıf öğrencilerine tanınmıştır<sup>10</sup>. Gerçi I. sınıf öğrencileri de ilk iki yıl içinde tek dersten kalınca —diğer sınıflar öğrencileri gibi— üçüncü yıl bütün sınavlara yeni baştan girecekler ve en çok iki dönemde geriye tek ders bırakacak bir başarı gösterebilirlerse Aralık hakkından yararlanacaklar; bu son hakkı da başarıyla kullanamazlarsa Fakülte ile ilişkileri kesilecek-

<sup>8</sup> İstanbul Hukuk Fakültesinde sınavlar artık «*yaz, güz ve kış dönemlerinde*» yapılmaktadır. Fakat «*iki sımestr devam eden derslere birinci sımestr başında yazılmak lâzımdır; bu derslere ikinci sımestreden itibaren yazılmamaz*». - İÜHF Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 22, 18/III (Resmî Gazete, 8 Ekim 1968, Sayı 13021).

<sup>9</sup> Krş. Yaşar Karayalçın, Meseleler ve Görüşler, Ankara 1965, s. 134.

<sup>10</sup> Bk. AÜHF Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 33 (Resmî Gazete, 15 Temmuz 1968, Sayı 12950).

tir. Diğer sınıflarda bir ilişik kesme söz konusu değildir. İki yıl içinde üst sınıfa geçememenin veya mezun olamamanın müeyyidesi, aynı sınıfın bütün sınavlarına tekrar girmektir<sup>11</sup>. Ama üç yıllık öğrenciye Aralık ayında tek dersten yeni bir hak tanınırken, iki yıllık öğrenciden böyle bir hakkın esirgenmesini âdil ve anlamlı bulmak zordur. Üstelik —hangi sınıfta olursa olsun— tek ders yüzünden tekrar bütün sınavlara girebilmeyi ertesi yaz dönemine kadar beklemek zorundaki öğrencinin Fakülte ile ilişkileri zayıflayacak, bu ise onun yeni tur sınavlarındaki başarı şansını pek de artırmayacaktır. Bu nedenlerle Aralık hakkı, güz döneminde tek dersten kaımış bütün öğrencilere istisnasız tanınmalıdır. Böylece Fakülte de gereksiz yere öğrenci yığılmaları da önenecek, birbirini izleyen sınıflar arasında daha rahat bir akış sağlanacaktır.

### 5. Ara yoklamaları

Yıl sonu sınavları, her zaman öğrencinin bilgi ve yeteneklerinin tam ölçülmesine elverişli olmayabilir. Özellikle her dersten tek bir sınav usulünde bu ihtimal daha fazladır. Nihayet bütün bir öğrenim yılının çabası, birkaç sorunun cevabı üzerinden değerlendirilecektir. Bu, durumu not skalasının kritik bölgesine giren öğrenci yönünden tehlikeli olduğu kadar, öğreticiyi de değerlendirme güçlüğü içinde bırakır. Böyle bir sakınca, öğrenciye yıl boyunca kendisini tanıtmaya fırsatı verecek ara yoklamaları ile azaltılabilir. Aynı zamanda bu yoklamalar onu yıl sonu sınavına hazırlar, çalışmalarını yıl sonuna erteleyen gevşeklikten kurtarır, fakülteye ilgisini artırır<sup>12</sup>. Fakültemiz Sosyal İlişkiler Komisyonunca birkaç hafta önce düzenlenen bir anketteki «*ara yoklamalarını faydalı buluyor musunuz?*» sorusuna II, III. ve IV. sınıf öğrencilerinin verdikleri cevaplardan onların da aynı doğrultuda düşündükleri anlaşılmaktadır (Tablo 1).

**Tablo 1 — Ankara Hukuk Fakültesi Öğrencilerine Göre Ara Yoklamalarının Yararı<sup>13</sup>**

	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf	Toplam
Yararlı	256 (% 88.6)	201 (% 80.4)	137 (% 78.3)	594 (% 83.1)
Yararsız	11 (% 3.8)	23 (% 9.2)	17 (% 9.7)	51 (% 7.2)
Şüpheli	22 (% 7.6)	26 (% 10.4)	21 (% 12.0)	69 (% 9.7)
Toplam	289	250	175	714

<sup>11</sup> AÜHF Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 32, ayrıca m. 15/III.

<sup>12</sup> Krş. **Tuğrul Ansay**, Hukuk Eğitiminde Reform, Ankara 1968, s. 67 (Teksir).

<sup>13</sup> Kaynak : Ankara Hukuk Fakültesi Sosyal İlişkiler Komisyonu, Üniversite Öğrencileri Öğrenim ve Sosyal Hayat Anketi (Sonuçlar henüz yayımlanmamıştır).

Görülüyor ki soruyu cevaplandıran 714 öğrenciden 594'ü, yani % 83.1'i ara yoklamalarını yararlı, 51'i, yani % 7.2'si yararsız bulmuş; geri kalan 69'u, yani % 9.7'si bu konuda kesin bir görüş ifade etmekten kaçınmıştır. Kısacası ara yoklamalarının yararlı olduğu görüşü, bütün sınıflarca ezici bir çoğunlukla paylaşılmıştır.

Yalnız sınıf yükseldikçe ara yoklamalarını yararlı bulanların oranında hafif bir düşme fark edilmektedir. Gerçekten II. sınıfta 289 öğrenciden 256'sı, yani % 88.6'sı, III. sınıfta 250 öğrenciden 201'i, yani % 80.4'ü, IV. sınıfta ise 175 öğrenciden 137'si, yani % 78.3'ü ara yoklamalarının yararına inanmaktadır. Ara yoklamalarını yararsız sayanlarla yararından emin olmayanlar oranının III. sınıftan itibaren artmasını, artık lise sınav alışkanlığından az-çok sıyrılmalarına ve Fakültede geçirdikleri iki-üç yılın tecrübesiyle bu yoklamaların yıl sonu değerlendirilmelerinde pek de dikkate alınmadığını sezmelerine bağlamaktayız. Her şeye rağmen büyük çoğunluk, ara yoklamalarında yıl sonu sınavlarının bir provası niteliği ve kendi kendini denetleme fırsatı görmektedir.

Halen Fakültemiz yönetmeliğine göre, ara yoklamalarında verilen notlar yıl sonu sınavlarında «*dikkate alınabilir*»<sup>14</sup>. Ara yoklamalarının yıl sonu sınavlarını hiç değilse belli bir ölçüde öğrenci lehine etkileyebilmesi<sup>15</sup>, öğrenciyi fakülteye daha çok çekecek ve daha çok çalışmağa itecektir.

Aynı şey pratik çalışmalardaki başarının yıl sonu sınavlarında dikkate alınması konusunda da söylenebilir<sup>16</sup>.

Nihayet öğrencilere ders saatleri dışında hazırlanmak üzere küçük araştırma ve inceleme ödevlerinin verilmesi ve bunlardaki başarının yıl sonu sınavlarında hesaba katılması<sup>17</sup>, üniversite öğretiminin gereklerine son derece uygun düşecek, öğrenciyi sadece kendisine anlatılanları belleyip tekrarlamaktan kurtaracak, ona hu-

<sup>14</sup> Bk. AÜHF Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 8.

<sup>15</sup> Aynı görüş için bk. T. Ansay, age, s. 68.

<sup>16</sup> AÜHF Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 6/III : «*Pratik çalışmalarda öğrencilere takdir edilen numaralar imtihanlarda dikkate alınabilir*». 1952 Cambridge Hukuk Öğretimi Sempozyumu Sınav Grubunun tavsiyesi için bk. Charles Eisenmann, The University Teaching of Social Sciences Law, Geneva 1954, s. 126 (Unesco yayını). Fransa için krş. B. Aubin, age, s. 88.

<sup>17</sup> Krş. AÜHF Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 8, İÜHF Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 10. Fransa için krş. B. Aubin, age, s. 88.

kukî sorunlar üzerinde kendi başına düşünme yeteneğini kazandıracaktır.

### 6. Yazılı sınav - Sözlü sınav

Hukukçu, kendisinden beklenen hizmetleri söz ve yazı ile yerine getiren insandır<sup>18</sup>. Dolayısıyla hukuk öğrencisinin bilgi ve yeteneklerini sözlü ve yazılı sınavlarda ispatı gerekir<sup>19</sup>. Bu bakımdan İstanbul Hukuk Fakültesinde yeni yönetmelikle bütün sınavların yazılı yapılmasının kabulündeki<sup>20</sup> isabeti şüpheyile karşılıyoruz. Fakültemizde sınavların sözlü yapılma imkânı açık bırakılmıştır. Bunun için «*dersi okutan öğretim üyesinin*» dekanlığa müracaatı şarttır<sup>21</sup>. Demek ki burada da kural, yazılı sınav usulüdür. Ayrıca yazılı sınavlar bitmeden sözlü sınavların başlayamaması<sup>21a</sup>, başka bir deyişle sözlü sınavların ancak dönem sonlarına doğru yapılabilmesi, özellikle yaz tatili arifesinde öğretim üyelerinin bu şekli seçmelerini teşvik edici değildir. Hiç olmazsa sınava girecek öğrencilerin belli bir sayıyı aşmaması durumunda sözlü usulü kabul edilmeliydi.

Fakültemiz öğrencileri de sınavların hep yazılı yapılmasından zaman zaman yakınmışlardı<sup>22</sup>. Bununla beraber Fakültenin Sosyal İlişkiler Komisyonunca birkaç hafta önce düzenlenen anketteki «*sınıf geçmek için genel olarak tercih ettiğiniz sınav şekli hangisidir?*» sorusuna II., III. ve IV. sınıf öğrencilerinin verdikleri cevaplar, farklı eğilimleri ortaya koymaktadır (Tablo 2).

<sup>18</sup> Krş. **Gustav Hanausek**, I. Juristische Studien und Prüfungen, II. Ein Doktorat der Staatswissenschaften?, Graz 1918, s. 5.

<sup>19</sup> 1952 Cambridge Sempozyumu Sınav Grubunun aynı doğrultudaki tavsiyesi için bk. **Ch. Eisenmann**, age, s. 126.

<sup>20</sup> İÜHF Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 28 (Resmî Gazete, 8 Ekim 1968, Sayı 13021).

<sup>21</sup> AÜHF Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 27 (Resmî Gazete, 15 Temmuz 1968, Sayı 12950).

<sup>21a</sup> AÜHF Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 28/III.

<sup>22</sup> Meselâ bk. Ankara Hukuk Fakültesi öğrencileri adına **Rapor Komisyonu**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliğinin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesiyle İlgili Öğrenci Önerileri Hakkında Gereççeli Rapor, Ankara 1967, s. 6 vd, **AÜHF Boykot Komitesi**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin İstekleri Hakkında Gereççeli Rapor, [Ankara 1968], s. 5 (Teksir).



**Tablo 2 — Ankara Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin  
Sınav Şekli Tercihleri<sup>23</sup>**

	II. Sınıf	III. Sınıf	IV. Sınıf	Toplam
Her dersten 1 yazılı	204 (% 70.6)	102 (% 40.8)	78 (% 44.3)	384 (% 55,8)
Her dersten 1 sözlü	41 (% 14.2)	105 (% 42.0)	77 (% 43.8)	223 (% 31.2)
Her dersten 1 yazılı, 1 sözlü	26 (% 9.0)	20 (% 8.0)	11 (% 6.2)	57 (% 7.9)
Kararsız	18 (% 6.2)	23 (% 9.2)	10 (% 5.7)	51 (% 7.1)
Toplam	289	250	176	715

Görülüyor ki ankete katılan 715 öğrenciden 384'ü, yani % 53.8'i her dersten bir yazılı sınav, 223'ü, yani % 31.2'si her dersten bir sözlü sınav, 57'si, yani % 7.9'u her dersten bir yazılı ve bir sözlü sınav istemiş, geri kalan 51'i, yani % 7.1'i bu konuda herhangi bir tercih yapamamıştır. Böylece yarıdan fazla bir çoğunluk yazılı sınavdan yanadır.

Ancak öğrenci eğilimleri sınıftan sınıfa değişmektedir. Gerçekten yazılı sınavı en çok isteyenler, II. sınıf öğrencileridir: 289 öğrenciden 204'ü, yani % 70.6'sı yazılı sınavı tercih etmiştir. II. sınıf öğrencilerinin bu kadar büyük bir çoğunlukla yazılı sınavı istemelerini, henüz fakülte hayatında tam bir güven duygusuna kavuşamadıklarına bağlamaktayız. Onlar, yazılı sınavı kendileri için daha güvenli bulmaktadırlar.

III. sınıfta durum farklıdır. 250 öğrenciden 102'si, yani % 40.8'i yazılı, 105'i, yani % 42'si sözlü istemiştir. Bu sınıfta sözlücülerin sayısı yazılıcıları geçmekle beraber salt çoğunluğa ulaşamamıştır. Ama fakülte hayatında iki yılı arkada bırakmış öğrencide artık sözlüden çekinmeyen bir güven duygusu uyanmıştır. Bu sınıftaki kararsızlar oranı (% 9.2) diğer iki sınıftan daha yüksektir.

IV. sınıf öğrencileri, III. sınıf öğrencilerine yakın bir eğilimdedir. 176 öğrenciden 78'i, yani % 44.3'ü yazılıyı, 77'si, yani % 43.8'i sözlüyü tercih etmiştir. Demek ki bu sınıfta yazılıcılarla sözlücüler hemen hemen denk bir kuvvette olmakla beraber gruplardan hiçbiri salt çoğunlukta değildir.

Sınıfların genel değerlendirmesinden şu sonuca varılabilir: Alt sınıflarda sınavların yazılı, üst sınıflarda da bazı sınavların yazılı, bazı sınavların sözlü yapılması, öğrenci eğilimlerine uygun düşer-

<sup>23</sup> Kaynak : yuk. dn. 13.

cektir. Aynı dersten yazılı ve sözlü şeklinde çift sınav geçirmeye ise öğrenciler yanaşmamaktadır.

### 7. Sınav konuları

Sınav konuları, öğrencinin hukukî sorunlar üzerinde bilimsel düşünme yeteneğini kazanmakta<sup>24</sup> ve hukukçu mesleğine iyi hazırlanmakta olup olmadığını anlamaya elverişli bir tarzda seçilmelidir. Her şeyden önce öğrencide hukuk bilgisi aranması tabiidir. Fakat bu, ayrıntılardan çok ilkelere yönelen sorularla yapılmalıdır<sup>25</sup>. Küçük ayrıntılar üzerinde durmak, öğrencinin dikkatini asıl önemli konulardan uzaklaştırmaktadır. Hukuk fakültesi, «*bilen kazanıyor*» programına katılacak insan değil, hukukçu yetiştirecektir. Öyleyse sınav, öğrencinin bilgisini hangi ölçüde kullanabildiğini, ana kavramlar ve ilkeler arasındaki ilişkiyi ne derecede kurabildiğini göstermelidir. Dolayısıyla soruların problem<sup>26</sup> veya kompozisyon<sup>27</sup> şeklinde düzenlenmesi doğru olacaktır. Özellikle mecburî pratik çalışmalı derslerde ağırlığın hayattan alınmış, mahkeme kararlarından seçilmiş problemlerin çözümünde toplanması, diğer derslerde ise kompozisyon sorularına öncelik verilmesi, hukuk öğretiminin amaçlarına uygun düşecektir. Tabii, bu çeşit soruların cevaplarını değerlendirmedeki güçlük inkâr edilemez<sup>28</sup>.

Objektif bir değerlendirmeye en yakın bir usul olarak, test soruları hatıra gelebilir. Ancak test usulü, toplumsal bilimler alanında henüz yerleşmiş bir usul değildir<sup>29</sup>. Herhalde böyle bir usulü uygulayacak öğreticilerin önce test tekniklerini toplumsal bilimlerde kullanabilecek durumda olması şarttır.

### 8. Sınav malzemesi

Gerek Ankara, gerek İstanbul Hukuk Fakülteleri yönetmelikleri, öğrencilerin sınavlarda yanlarında kanun bulundurabilmeleri

<sup>24</sup> Krş. **T. Ansay**, age, s. 66, ayrıca *Die Ausbildung der deutschen Juristen*, s. 174.

<sup>25</sup> 1952 Cambridge Sempozyumu Sınav Grubunun aynı doğrultudaki tavsiyesi için bk. **Ch. Eisenmann**, age, s. 126, krş. *Die Ausbildung der deutschen Juristen*, s. 320 vd, 326.

<sup>26</sup> 1952 Cambridge Sempozyumu Sınav Grubunun tavsiyesi için bk. **Ch. Eisenmann**, age, s. 126, krş. **T. Ansay**, age, s. 66, ayrıca *Die Ausbildung der deutschen Juristen*, s. 331.

<sup>27</sup> Krş. **Ch. Eisenmann**, s. 120 vd.

<sup>28</sup> Krş. **Lawrence Vold**, *Practicable Stability in Law Examination Grading Standards - A Locally Predetermined Group Norm*, *Journal of Legal Education*, Vol. 7, 1955, s. 335, 337 dn. 8.

<sup>29</sup> Test usulünün tek başına hukuk fakültelerine uymayacağı görüşü için bk. **T. Ansay**, s. 66.

için öğretim üyesinin iznini aramaktadır<sup>30</sup>. Özellikle pratik çalışmaları derslerin sınavlarında öğrencilere bu imkânı tanımının onlara çalışmalarında sadece ders kitabı veya ders notu ile yetinmeyip kanun metinlerine de bakma alışkanlığını kazandıracağı görüşündeyiz. Önemli olan, öğrencinin olaylar üzerinde bir hukukçu gibi düşünüp düşünmediğini anlamaktır.

Ara yoklamalarında kanundan başka kitaplardan da yararlanma izni verilebilir. Problem veya kompozisyon tipindeki yoklamalarda bu yüzden herhangi bir sakınca doğabileceğini sanmıyoruz.

### 9. Değerlendirme - İtiraz hakkı

Sınavın bir bilgi ve yetenek ölçme işi olduğunu söylemiştik. Buradaki ölçme işinin başka ölçme işlerinden farkı ortadadır. Meselâ bir cismin boyutlarını metre ile, ağırlığını kilo ile ölçeriz. Metre veya kilo gibi birimler her yerde ve herkes için belli ve somut bir şeyi ifade eder. Sınavda ölçü nottur. Ama not, her yerde ve herkes için aynı kesinlikte değildir. Sınav sonuçlarının değerlendirilmesi konusundaki bilimsel araştırmalar, değerlendirmenin bunu yapan insana, hatta aynı insanda zamana göre değişebildiğini ortaya koymuştur. Aynı matematik sınavı kâğıdına bile ayrı değerlendiriciler tarafından çok farklı notlar atılabilmektedir<sup>31</sup>. Toplumsal bilimlerin sınavlarında böyle bir ihtimal daha büyüktür. İnsan psikolojisinin özellikleri karşısında değerlendirme farklarını tamamen gidermek imkânsız gibidir. Ama optimum bir objektiviteye yaklaşım çabası gösterilebilir, gösterilmelidir de.

Bunun bir yolu, sınavın kurulca yapılmasıdır<sup>32</sup>. Böylece kişisel değerlendirme farkları bir ortak noktaya yaklaştırılabilir. Özellikle kritik yazılı kâğıtlarının birkaç kişi tarafından ayrı ayrı okunup değerlendirilmesinde herhangi bir haksızlık ihtimalini önleyici bir yarar vardır.

Ancak üniversitelerimizde öğrenci sayısı ile öğretim üyesi sayısı arasındaki makul oranları geçen dengesizlik<sup>33</sup> dolayısıyla her derste bu yola gidilemeyebilir. Bu durumda bir haksızlığa uğradı-

<sup>30</sup> AÜHF Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 20, İÜHF Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 29/III.

<sup>31</sup> Bu konudaki araştırmalar için bk. **John L. Grant**, Justice in Grading, Journal of Legal Education, Vol. 9, 1956, s. 188 vd, ayrıca **L. Vold**, agm, s. 337 ve dn. 8, 338 vd. dn. 11.

<sup>32</sup> Fransa için krş. **B. Aubin**, age, s. 91.

<sup>33</sup> Üniversitelerimizdeki öğretim üyesi - öğrenci oranları için bk. **Muallâ Öncel/Ahmet G. Kumrulu**, Üniversite Mensupları ve Diğer Kamu Sektörü Görevlilerinin Malî Statüleri Üzerine Bir İnceleme, Ankara 1967, s. 10 vd.

ğını sanan öğrenciye sınav notuna itiraz imkânı tanımak, tek çare gözükmemektedir. Fakültemiz yönetmeliğine göre böyle bir itiraz üzerine ancak «*maddî hata hali*» dikkate alınmaktadır, yani her bir cevaba verilen puanların toplanmasında bir yanlışlık yapıp yapılmadığına bakılmaktadır. Yanlışlık yoksa bir defa atılmış not artık değiştirilemez<sup>34</sup>. Bu yetersizdir. Kişisel değerlendirme farkları ortadan silinemedikçe en iyi niyetlerde bile haksızlık ihtimali kalacaktır. Aynı kürsünün ayrı öğretim üyeleri arasında dahi büyük değerlendirme farklarına rastlanabilmektedir. Bu ise öğrencilerin âdil ve eşit bir işlem görmemesi<sup>35</sup> demektir. Tek öğretim üyesi tarafından okunan ve itiraza uğrayan sınav kâğıtları yeniden değerlendirilebilmelidir. Bu bakımdan İstanbul Üniversitesince bir süre önce kabul edilen itiraz usulü iyi bir örnektir. İstanbul Üniversitesi Öğrenci Yönetmeliğinin 18. maddesine eklenen yeni fıkraya göre :

*«Yazılı imtihan sonucu dekanlığa bildirilip ilân edildikten itibaren üç gün içinde öğrenci dekanlığa müracaat ederek itirazda bulunabilir. Kürsü öğretim üyeleri yazılı kâğıdı müştereken inceleyip kesin kararını verir. Kürsüde tek öğretim üyesi varsa, dekan imtihanı yapan öğretim üyesinin de dahil bulunacağı üç kişilik bir komisyon kurar. Komisyon kâğıdı inceleyip son ve kesin kararını verir.»*<sup>36</sup>

Böyle bir itiraz hakkının kötüye kullanılabileceğinden, kırık not alan bütün öğrencilerin bu yolu deneyeceklerinden endişe edilebilir. Öğrenciye kendi başarısının değerlendiricisi olma fırsatı verilirse, bu endişeye yer kalmaz, sanırız. Bunun için sınav sorularının not değeri önceden bildirilmeli, sınavdan sonra doğru cevaplar—varsa alternatif çözümlerle birlikte— ilân edilmeli, ayrıca yalnız geçer notlar değil, geçmez notlar da açıklanmalıdır.

#### 10. Ankara Hukuk Fakültesinde son beş yıllık sınav sonuçları

Bildirimizi Fakültemizin son yıllardaki sınav sonuçlarını inceleyerek tamamlamak istiyoruz. İnceleme 1963-64 ilâ 1967-68 ders yıllarını kapsamaktadır. Yalnız bu beş yıllık sınavlardaki başarı oranları, —Fakülte kayıtlarından sınavlara fiilen katılan öğrenci sayılarını her ders yılı için ayrı ayrı çıkarma güclüğü dolayısıyla—

<sup>34</sup> Bk. AÜHF Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 24.

<sup>35</sup> Krş. L. Vold, agm, s. 333 vd.

<sup>36</sup> Resmî Gazete, 14 Şubat 1969, Sayı 13127.

sınıf mevcutları üzerinden hesaplanmıştır. Fakat öğrencilerin çok büyük bir çoğunlukla sınavlara katılmakta olduğunu kabul edebiliriz. Nitekim 1967-68 ders yılında I. sınıfta 1573 öğrenciden 1532'si, yani % 97.4'ü, II. sınıfta 1246 öğrenciden 1242'si, yani % 99.7'si, III. sınıfta 772 öğrenciden 765'i, yani % 99.1'i, IV. sınıfta da 600 öğrenciden 575'i, yani % 95.8'i sınavlara girmiştir.

Ayrıca hatırlamak gerekir ki, 1963-64 ilâ 1966-67 ders yılları sınavları eski yönetmeliğe, 1967-68 ders yılı sınavları ise yeni yönetmeliğe göre yapılmıştır. Bu kayıtla Fakültemizde son beş yıllık devrede her sınıftaki öğrencilerle bunlardan sınıf geçen veya sınıfta kalanların sayıları, başarı oranlarıyla birlikte şöyledir (Tablo 3):

**Tablo 3 — Ankara Hukuk Fakültesi Öğrencilerinin Başarı Durumu**<sup>37</sup>

Ders yılı	Sınıf mevcudu	Geçen	Kalan	Başarı oranı
I. Sınıf				
1963 - 64	3595	536	3059	% 15.0
1964 - 65	2723	618	2105	% 22.7
1965 - 66	2208	475	1733	% 21.5
1966 - 67	1770	432	1338	% 24.4
1967 - 68	1573	697	876	% 44.3
II. Sınıf				
1963 - 64	666	252	414	% 37.8
1964 - 65	914	373	541	% 40.9
1965 - 66	1130	436	694	% 38.6
1966 - 67	1083	388	695	% 35.8
1967 - 68	1246	861	385	% 69.1
III. Sınıf				
1963 - 64	672	392	280	% 58.3
1964 - 65	658	300	358	% 45.6
1965 - 66	708	377	331	% 53.2
1966 - 67	733	309	424	% 42.1
1967 - 68	772	517	255	% 67.0
IV. Sınıf				
1963 - 64	675	436	239	% 64.6
1964 - 65	726	296	430	% 40.8
1965 - 66	729	375	354	% 51.4
1966 - 67	722	405	317	% 56.1
1967 - 68	600	389	211	% 64.8

Görülüyor ki, Fakültemizde —sınavlar ister eski, ister yeni yönetmelik hükümlerine göre yapılmış olsun— öğrencilerin başarı

<sup>37</sup> Kaynak : Ankara Hukuk Fakültesi Öğrenci İşleri Bürosu.

oranı, üst sınıflarda daha yüksektir. Gerçekten başarı oranı, I. sınıfta en düşüktür. Bunda öğrencilerin ilk yıl üniversite öğretimine tamamen uyamamalarının yanıbaşında, Ankara dışından gelen öğrencilerin çektikleri büyük şehre uyma güçlüklerinin de önemli bir rol oynadığını tahmin ediyoruz. Ayrıca üniversiteler arası giriş sınavında başka fakültelelere girmek için yeter puan tutturamayan bir kısım öğrencilerin Hukuk Fakültesine bir yıl açıkta kalmamak üzere kayıtlanmaları, yani Hukuk Fakültesini aslında tam benimsememeleri de bu sonuçta etkilidir. Bu gibi öğrenciler gelecek üniversiteler arası giriş sınavında şanslarını yeniden denemek niyetindedirler. Böylece I. sınıf bir çeşit ayıklanma sınıfıdır. Bu bakımdan I. sınıfta üç yıllık başarısızlığın bir ilişik kesme nedeni kabul edilmesi<sup>38</sup> yerindedir. Üst sınıflardaki öğrencilerin daha başarılı olması da, hem I. sınıftaki bu tabii veya mecburî ayıklanmadan arda kalanların artık Fakülteyi benimsemeleri, hem de az önce sözünü ettiğimiz uyma güçlüklerinin zamanla azalması ile açıklanabilir.

Göze çarpan bir nokta da, bazı istisnalar bir yana, sınıf mevcutları ile sınıf geçenlerin sayıları arasındaki ters orantıdır. (Yeni yönetmeliğin etkilerine biraz sonra ayrıca değineceğimiz için burada örneklerimizi 1963-64 ilâ 1966-67 devresinden seçiyoruz). I. sınıfta 1963-64 ders yılında 3595 öğrenciden ancak 536'sı sınıfını geçebilmiş, yani başarı oranı % 15'de kalmıştır. Bu inceleme devresinin bütün sınıflara ait en düşük başarı oranıdır. Aynı sınıfın en yüksek başarı oranı ise, öğrenci sayısının en az olduğu 1966-67 ders yılında elde edilmiş, 1770 öğrenciden 432'si sınıfını geçmiş, böylece başarı oranı % 24.4'e çıkmıştır. IV. sınıfta da en az mevcutlu 1963-64 ders yılında en yüksek başarı alınmış, 675 öğrenciden 436'sı, yani % 64.6'sı mezun olmuştur. Diğer sınıflarda da durum az-çok buna benzemektedir. Buradan öğrenci sayısının kabarık olduğu yıllarda öğretimin daha verimsiz olduğu sonucuna varabiliriz. Başka bir deyişle, sınıflar kalabalıklaştıkça azalan verim kanununun etkileri daha çok duyulmaktadır.

Nihayet 1967-68 ders yılı sınavları, yani yeni yönetmeliğin uygulandığı ilk sınavlar, önceki yıllara oranla çok başarılı geçmiştir. Yeni yönetmelikten en çok yararlananlar, I. ve II. sınıf öğrencileri-

<sup>38</sup> Bk. AÜHF Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 32/III, 15/III (Resmî Gazete, 15 Temmuz 1968, Sayı 12950). İstanbul Hukuk Fakültesinde ise A grubunda iki yıllık devamsızlık veya başarısızlık kayıt silme nedenidir, bk. İÜHF Lisans Öğretim ve İmtihan Yönetmeliği m. 21 (Resmî Gazete, 8 Ekim 1968, Sayı 13021)

dir. Gerçekten I. sınıfta 1963-64 ilâ 1966-67 devresinde başarı oranı, en iyi durumda % 24.4'den öteye gidemediği halde, 1967-68 ders yılında % 44.3'e ulaşmıştır. II. sınıfta yeni yönetmelikten önceki dört yılda başarı oranı, en çok % 40.9'a çıktığı halde, geçen ders yılında % 69.1'e tırmanmıştır. Bu, inceleme konusu son beş yılın bütün sınıflar arasında en yüksek başarı oranıdır. III. sınıfta başarı oranı, 1963-64 ilâ 1966-67 devresinde % 53.2'ye, hatta % 58.3'e kadar gelmiş, 1967-68 ders yılında ise bunları da aşarak % 67'ye varmıştır. IV. sınıfta 1963-64 ilâ 1966-67 devresinde başarı oranı % 56.1'e, hatta % 64.6'ya kadar yükselmiş, 1967-68 ders yılında ise 1963-64 ders yılına ait bu son rakamı hafifçe geçerek % 64.8'i bulmuştur. Böylece geçen ders yılı III. ve IV. sınıf öğrencileri birbirine yakın oranlarda bir başarı göstermişler, fakat rekoru II. sınıf öğrencilerine kaptırmışlardır.

Özetle 1967-68 ders yılı, öğrenci hareketlerini saran heyecanlı havaya rağmen, her sınıfta şimdiye kadarki en yüksek başarı oranlarıyla Fakültenin yakın tarihi için —Mexico Olimpiyatları gibi— bir rekor yılı olmuştur. Bundan dolayı hiç kimse artık hukuk öğretiminin çok kolaylaştığı şeklinde bir ümide veya üzüntüye kapılmassın. Sınavlarda herhangi bir gevşeme söz konusu değildir. Aynı sınavları yine aynı öğretim üyeleri yapmışlardır. 1967-68 ders yılındaki yüksek oranlı sınav başarılarının nedenleri başkadır: Eski yönetmelikteki öğrencinin kaderini geniş ölçüde tesadüfe bırakan, onu sınavlarını plânlamaktan alıkoyan eleme usulü kaldırılmış; tek dersten kalanlar için Aralık ayında ek bir sınav hakkı tanınmıştır. Bu iki yenilik Fakültenin bütün sınıflarında öteden beri süregelen yığılmaların önünü açmıştır. Barajların yıkılmasıyla öğrenciler üst sınıflara geçmişler veya mezun olmuşlardır. Demek ki öğrencilerimiz, kendilerine bilgi ve yeteneklerini ispat fırsatını gereksiz yere kayıtlamaksızın veren bir sınav sisteminde bunu yapabilmektedirler. Yeni yönetmeliğin sınıflar arasında daha rahat bir akış sağlayıcı etkisinin önümüzdeki yıllara da uzayacağını ve yükü hafifleyen sınıflarda daha yoğun bir öğretimle daha iyi sonuçlar alınabileceğini ümit etmekteyiz.

Başarılı sınav sonuçlarından en çok öğreticilerin gurur duyacağı şüphesizdir. Çünkü öğreticinin tek gururu, öğrencilerinin başarısıdır.